

AZ OMKDK TÉMAFIGYELŐ SZOLGÁLTATÁSÁNAK JELLEMZŐI ÉS HASZNA EGY IPARVÁLLALATI KÖNYVTÁR NÉZŐPONTJÁBÓL

Teveli Mihályné

Anyagmozgatási és Csomagolási Intézet Könyvtára

A műszaki fejlesztés és az ipari termelés egyre nagyobb információs szükségletének kielégítéséhez alapvető feltétel, hogy a vállalati műszaki könyvtárak egyesítsék magukban a könyvtárat és a dokumentációt, ezzel megalkotva az információs könyvtárat. Ennek optimális működése csak úgy valósítható meg, ha az ésszerű állománygyarapítás mellett az információs tartalomfeltárás révén az állományban rejlő lehetőségeket is maximálisan kiaknázzuk. A dokumentációs szolgáltatások sokrétű alkalmazása ugyancsak elengedhetetlen.

A vállalati tájékoztató könyvtárral szemben támasztott fő követelményeket, illetve annak modelljét nálunk többek között GYÖRE PÁL állította fel egyik cikkében, amely ugyan 1970-ben íródott, de megállapítása – miszerint „A vállalati könyvtáraknak csak kisebb része tudott megfelelni a követelményeknek” [1] –, sajnos, ma is igaz. Elsősorban a dokumentációs tevékenységet, illetve a dokumentációs szolgáltatások igénybevételét illetően.

A dokumentációs szolgáltatások keretében a dokumentációs feldolgozások eredményeit hasznosítjuk azáltal, hogy az érdeklődők rendelkezésére bocsátjuk őket. Egy jól működő információs könyvtárban a szolgáltatások alábbi főbb válfajainak kell helyet kapniuk:

- referenz szolgálat,
- dokumentációs folyóiratok,
- kurrens tájékoztató szolgáltatások,
- retrospektív szolgáltatások,
- fordítás,
- technikai szolgáltatások [2].

Az ezek közötti egyensúly elérése, illetve az egyes szolgáltatásokon belül a legmegfelelőbbek kiválasztása mindig a helyi adottságok és igények függvénye. A tájékoztatói szakember feladata, hogy ismerve a vállalat

előtt álló feladatokat és a felhasználói igényeket, kiválassza közülük a leghatékonyabbat.

A továbbiakban egy 25 éves múltra visszatekintő országos szolgáltatásról szólunk részletesen, annak helyét határozzuk meg a tájékoztató könyvtárban.

A magyar szerzők összefoglaló jellegű művei e szolgáltatást mindig kiemelik és elismerően említik. GYÖRE említett cikkében pl. így ír:

„Az aktív, kezdeményező tájékoztatást nyújtó műszaki könyvtárak közül a legfejlettebbek az utóbbi években már személyekre szóló, témára orientált, kritikailag megszűrt figyelőszolgálatot szerveznek, s ezzel . . . teljes mértékben megvalósítják az SDI műfaját a szakirodalmi tájékoztatásban. [Ehhez] . . . nagy ösztönzést adott az OMKDK tárgyiszavas témafigyelő szolgálata, amely lényegében az SDI egyik változatának tekinthető; az OMKDK témafigyelés természetesen egyik bázisát alkotja a vállalatok differenciált témafigyelő szolgálatának is” [3].

Célunk annak bizonyítása, hogy a manuális szelektív információterjesztés rendszereinek (ezen belül az OMKDK jól megalapozott és kiépített témafigyelő szolgáltatásának) még sokáig meghatározó helye van hazánkban a dokumentációs szolgáltatások sorában.

Kétségtelen, hogy a szakirodalmi információ és elsősorban az ipari dokumentáció területére világszerte mindinkább benyomul a számítógépes technika. Az országos információs központok egyre több külföldi adatbázist működtetnek, és on-line kapcsolatokat építenek ki számos tudományos intézménnyel. Azonban még messze vagyunk attól, hogy Magyarországon mindez a hétköznapi gyakorlatává váljék. Még a fejlett kapitalista országokban és a Szovjetunióban is az elektronikának a szakirodalmi tájékoztatásban való jelenléte tulajdonképpen csak a próbálkozások stádiumában van, ahogy

ezt RÓZSA GYÖRGY igen érdekes, japán tanulmányútjáról írt cikkéből is megtudjuk [4].

Hazánkban is egyre több vállalati szakkönyvtár igényelhet számítógépes témafigyelést akár az INSPEC vagy a METADEX mágnesszalagról, azonban anyagi okok miatt még sokáig nélkülözhetetlen lesz az OMKDK témafigyelő szolgáltatása (továbbiakban *Témafigyelés*) is.

1. A Témafigyelés fejlődése az indulástól napjainkig

Az OMKDK évek óta működő figyelőkarton szolgáltatásának tanulságait levonva 1955 elejétől kísérletképpen vezette be a *tárgyszavas Témafigyelést*. A nemzetközileg is új szolgáltatás meghonosítását a nagyobb szelektivitás igénye indokolta.

Az új típusú témafigyelés *előnyei*:

a megrendelő maga adja meg, illetve egy jegyzékből választja ki azokat a kérdéseket, amelyek irodalmát folyamatosan, rendszeresen igényli;

az információkat a felhasználó a referált folyóiratok teljes köréből kapja;

a referálók a cikk teljes tartalmát ismerve válogatnak, „figyelnek”;

a lektorok több menetben ellenőrzik az információk relevanciáját, így biztosítva a pontosságot.

A szolgáltatás külalakjáról és gyorsaságáról megoszlanak a vélemények. A kezdeti időszakban gyorsnak számított, ma azonban, a számítógépes témafigyelésekhez viszonyítva a *felhasználók lassúnak tartják*. A manuális szolgáltatásokhoz viszonyítva azonban meglehetősen friss. A külalakját tekintve a felhasználók meg vannak vele elégedve, *könnyen kezelhetőnek tartják*. A könyvtárosok, akik megszokásból katalógust szeretnének belőle kiépíteni, többnyire elégedetlenek az A/5-ös formátummal.

A Témafigyelés bevezetésével, jellemzőivel POLZOVICS IVÁN a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója* két számában is foglalkozott [5, 6]. Leírta a szolgáltatás szervezetének működését, a munka belső menetét, az információ útját a folyóirattól a felhasználóig, mely a mai napig sem változott lényegesen. Az OMKDK 1959-es évkönyvében viszont szerepét vizsgálja meg – a nemzetközi fejlődést is figyelembe véve [7].

A Témafigyelés napjainkban játszott szerepének elbírálásakor még az *alábbi jellemzőket kell figyelembe venni*:

a *figyelt témák száma* 1955-ben 342 volt [8], 1979-ben ez a szám 2039-re emelkedett;

a *referált folyóiratok száma* a megadott időhatárok között 1100-ról 3090-re nőtt, a figyelés pedig időközben a külföldi és hazai vezető folyóiratokon kívül a Magyar

Szabványügyi Hivatal állományában meglévő *szabványokra*, az Országos Találmányi Hivatal Szabadalmi Tára állományában lévő *szabadalmakra* és az OMKDK állományában levő *kutatási jelentésekre és konferencia anyagokra* is kiterjedt;

használatát megkönnyíti az idegen címek *magyar nyelvű fordítása és a referátum*;

a primer irodalom beszerzése egyszerű, mivel *hivatkozás történik a lelőhelyre*;

a Témafigyelés segítségével *retrospektív irodalomkutatás* is végezhető, erre évekre visszamenően fogad el megrendelést az OMKDK.

2. A Témafigyelés felhasználása vállalati szakkönyvtárban

Felmerülhet a kérdés, hogy ha egy vállalati műszaki könyvtárban már működik egy belső szelektív információkereső rendszer, akkor mi indokolhatja az OMKDK Témafigyelésének, és általában külső szolgáltatásoknak a létjogosultságát, sőt nagy népszerűségét. A kérdésre a választ a következők adják.

A növekvő specializálódás és a kutatási eredmények sokrétűsége, változatossága által produkált *ismerettömeg és az abban való eligazodás* évek óta problémát okoz a felhasználóknak és a tájékoztatási szakembereknek egyaránt. Mégis a tudományos és műszaki tájékoztatás szakembereire hárul a feladat, hogy az információ áradata okozta „fulladástól” megmentse a kutatókat, fejlesztőket, és az információrobbanás korában a nagy ismerethalmazból *kiválasszák mindazt és csak azt* az irodalmat, ami a tudományos, műszaki kutatást előbbre viszi. Ehhez nyújt segítséget a legjobban kiépített vállalati tájékoztató apparátus számára is a *Témafigyelés, mint szekunder központi szolgáltatás*.

Tehát szükségességének egyik oka az *információáradata*, illetve az információs munkával szemben támasztott követelmény: szelektíven szűrje ki belőle a releváns információkat.

A. V. BLEK érdekes cikkben [9] hívja fel a figyelmet arra, hogy a szelektív információkereső rendszerek használói jól ismerik saját szakterületük alapvető eszméit, műszaki megoldásait, ami egyet jelent azzal, hogy *legfontosabb folyóiratait intenzíven olvassák*. Ezért szerinte két keresőképpel kell operálni igényeik kielégítésében: egy *szűkebb körűvel*, amely a legfontosabb kiadványokból keres információt nagy pontossággal, valamint egy *tágabbal*, amely a határterületeken szétszórt források összegyűjtésében inkább a teljességre törekszik. A két tájékoztatási kör szükségességével, illetve létével mások is foglalkoznak [10].

Amennyiben elfogadjuk a két keresőkép szükségességét, bebizonyosodik, hogy a belső, szakmérnököket

foglalkoztató referáló hálózat lehet az, amely nagy pontossággal keres információt a speciális szakterületekre a legfontosabb forrásokból, azaz amely a vállalati szakkönyvtár által előfizetett, főprofilhoz tartozó folyóiratokból táplálkozik. A felsőbb szintű információs szervek szekunder szolgáltatásai pedig a második keresőkép szükségletét elégítik ki oly módon, hogy a más szakterületek folyóirataiban szóródott információkat nagyobb teljességgel keresik ki az ott feltárt források tömegéből, a tudományok, egyes szakterületek összefüggéseit is figyelembe véve.

A Témafigyelés szükségességének második oka – mint láttuk – a szóródás. A vele szemben támasztott követelmény ilyenkor, hogy a nem szakterületi folyóiratokból is szűrje ki a releváns információkat.

3. A Témafigyelés teljessége

Valamennyi szelektív információterjesztő rendszerrel szemben alapvető követelmény a teljesség és a pontosság. A rendszerek teljesítményét ezeknek a paramétereknek a vizsgálatával figyelhetjük, még akkor is, ha tudjuk, hogy az információellátás és az egyes információs szolgáltatások hatékonysága végső soron a felhasználó alkotó tevékenysége alapján mérhető le [11].

Az OMKDK Témafigyelésének hatékonyságát az ismert „négyezős módszerrel” vizsgáltuk meg a Magyar Kábel Művek által 1978-ban előfizetett 10 téma alapján.

A vizsgálat során az első lépés a teljességi hányados (idegen szóval „recall ratio”, HORVÁTH TIBOR szóhasználatában „visszahívási arány”) kiszámítása volt [12, 13]. Ez az igen fontos adat azt mutatja meg, hogy az összes releváns információhoz képest mennyit talált meg az általunk vizsgált információkereső rendszer: $R = \frac{a}{a+c}$

A c értékének kifejezéséhez egy új információkereső rendszer bevonására volt szükség. A c , vagyis a Témafigyelés által meg nem talált releváns információk számát a Science Abstracts Series B. Electrical and Electronics Abstracts (továbbiakban SA) segítségével lehetett meghatározni. Az 1. táblázat tartalmazza a megvizsgált 10 téma teljességi hányadosát. A teljességi hányados átlaga: $R = 0,76$.

A vizsgálat az alábbi következtetések levonását tette lehetővé.

Információkereső rendszerek hatékonyságának vizsgálata során nagyon fontos, hogy a c érték meghatározásához segítségül hívott összehasonlító rendszert jól válasszuk meg. Az SA megválasztása esetünkben nem volt teljesen szerencsés, mivel ez az orgánium főleg elméleti, tudományos jellegű szakkikkeket referál. Ennek következtében a gyakorlati jellegű témáknál az R értéke igen magas, hiszen ezeknél a kisebb adatbázissal rendelkező Témafigyelés több releváns információt közöl, mint az SA. Ugyanakkor az elméleti témáknál (pl. Villamosipari szigetelőanyagok öregedése) rosszabb volt az R érték.

1. táblázat

A vizsgálatba bevont témafigyelések teljességi hányadosa

A témafigyelés jele	A témafigyelés címe	Teljességi hányados
087400	Koaxiális kábel	0,46
095400	Közép- és nagyfeszültségű kábelhálózatok	0,28
068900	Híradástechnikai kábelek hibahely-meghatározása	0,74
035400	Erősáramú huzalok és kábelek gyártása	0,96
186600	Villamosipari szigetelőanyagok öregedése	0,87
136950	PVC a kábeliparban	1
028100	Elasztomerek térhálósítása	1
070100	Hőálló villamos szigetelőanyagok 200 °C felett	0,43
073200	Impulzus kódmoduláció (PCM)	1
121100	Nagyfrekvenciás mérések	0,93

Az elméleti témáknál nyert gyenge R érték másik oka az lehet, hogy a figyelők a témának megfelelő szakkikk keresésekor felületes átolvasással is könnyebben találják meg a gyakorlati vonatkozású szakkikkeket. Elméleti, alapkutatásokra vonatkozó információknak a megfelelő tárgykörbe való helyezése alaposabb munkát, mélyebb ismereteket és nagyobb figyelmet igényel.

A fentiekből következik, hogy az elméleti témákban és az alapkutatásoknál a számítógépes figyelés jobb visszahívási aránnyal, nagyobb teljességgel használható. A cikk a későbbiekben foglalkozik azzal, hogy a Témafigyelés melyik felhasználói kör szükségleteit elégíti ki a leginkább. Itt csak azt a következtetést vonjuk le, hogy az elméleti és alapkutatásokkal foglalkozók számára teljessége nem kielégítő.

A teljességi hányados vizsgálatok kitűnt, hogy egyes témák idővel kezdik elveszíteni jelentőségüket (pl. PVC a kábeliparban), mások viszont egyre érdekesebbek lesznek (pl. közép- és nagyfeszültségű kábelhálózatok, fénykábelek). Ezt a következtetést a témába vágó irodalom mennyiségéből lehet levonni. Nyilvánvaló, hogy amennyiben egy témáról egyre kevesebbet írnak, az időszerűtlen, „lefutott” téma. A felhasználóval való személyes beszélgetés és állandó kapcsolat alapján a tájékoztatási szakembernek ismernie kell a témákat ilyen szempontból is. Amennyiben egyes témákra vonatkozóan nem érkezik fontosságának megfelelő mennyiségben releváns információ, másik adatbázissal rendelkező információkereső rendszert kénytelen keresni a felhasználó. Ennek elkerülésére időről időre ajánlatos felülvizsgálni az információkereső rendszer adatbázisát a témák időszerűsége alap-

A vizsgálatba bevont témafigyelések pontossági hányadosa

A témafigyelés jele	A témafigyelés címe	Pontossági hányados
087400	Koaxiális kábel	0,60
095400	Közép- és nagyfeszültségű kábelhálózatok	0,65
068900	Híradástechnikai kábelek hibahely-meghatározása	0,82
035400	Erősáramú huzalok és kábelek gyártása	0,33
186600	Villamosipari szigetelőanyagok öregedése	0,34
136950	PVC a kábeliparban	0,79
028100	Elasztomerek térhálósítása	0,42
070100	Hőálló villamos szigetelőanyagok 200 °C felett	0,43
073200	Impulzus kódmoduláció (PCM)	0,26
121100	Nagyfrekvenciás mérések	0,13

ján. Például a nagyfeszültségű hálózatok egyre időszerűbbek az urbanizáció, a nagyvárosok népsűrűségének növekedése miatt. Ennek a témának az SA alapján ítélve igen nagyszámú irodalma van (263 db releváns) a Szovjetunióban, az USA-ban és Ausztráliában. A téma fontossága miatt a Témafigyelés adatbázisát is ki kellene bővíteni; külső munkatársak bevonásával figyeltetni kellene az *Electrical Times* című angol hetilapot és a *Transmission and Distribution* című amerikai folyóiratot, mert az összehasonlítás szerint a releváns információk jelentős része ebben a két orgánumban található. Ugyanakkor a fénykábelek irodalma elsősorban a japán szaklapokban található. Ezeknek egy része jár Magyarországra (*Hitachi Review*), s ezért ugyancsak be kellene vonni őket a referált folyóiratok körébe. A *koaxiális kábel és az impulzus kódmoduláció (PCM)* témánál az irodalom nagy része (0,54%, ill. 57%) hiányzott a Témafigyelés adatbázisából, éppen a japán folyóiratok hazai hiánya miatt.

Az SA adatbázisát összehasonlítva a Témafigyelésével, feltűnő volt az előbbinél a konferenciák referálásának frissesége és nagy aránya (pl. *A közép- és nagyfeszültségű kábelhálózatok* című témánál).

4. A Témafigyelés pontossága

Egy információkereső rendszer teljesítményének megítélésében a másik legfontosabb tényező a *pontossági hányados (precision ratio)*, vagyis a megtalált releváns információk aránya az összes megtalált információhoz képest: $P = \frac{a}{a+b}$

A 2. táblázat tartalmazza a 10 téma átlagos pontossági hányadosát, amely 0,48.

A pontosság meghatározása a következő tapasztalatokkal járt.

Itt is megfigyelhető volt az, amit a szakirodalomban többen is megállapítanak [14, 15], hogy *egy információkereső rendszer teljessége és pontossága általában fordítottan arányos*. A Témafigyelésre is, néhány kivételtől eltekintve, az volt a jellemző, hogy amennyiben egy témára vonatkozóan nagy pontossággal talált releváns információkat, akkor a teljesség volt gyenge eredményű, és megfordítva (vö. 2. táblázattal).

Foglalkoztunk azzal, hogy a felhasználó a legszükségesebb információkat, a releváns információkat nagy pontossággal megkapja a legszűkebb szakterületi folyóiratokból, amelyek a könyvtárba járnak, és a határterületi, illetve egyéb szakterületek folyóirataiból inkább nagy teljességgel kell keresni. Be kell látnunk, hogy a Témafigyeléssel szemben a pontosság rovására a *nagyobb teljesség a követelmény*, és ennek eleget is tesz.

A pontosság elemzésekor meg kell különböztetnünk az egészen speciális témákat és az olyanokat, amelyek több szakterületet érintenek. Például a *Szilikonok gyártása és alkalmazása* témában a mezőgazdasági szakember ugyanúgy talál releváns információt, mint a vegyész-mérnök. Ilyen tág témát a dolgozat nem is vizsgál, mert *ennek pontossága bizonyára igen alacsony*, ha nem az objektív relevanciát nézzük. Ezzel szemben az egészen szűk témák pontossági aránya közel 100%-ot is elérhet.

Ennél a paraméternél keresendő a Témafigyelés hátránya. Előzőekben már szó volt arról, hogy *a keresőképet nem a felhasználó állítja fel*, hanem kész keresőképek közül választja ki (*Az . . . évben figyelt témák betűrendes jegyzéke*) a számára legmegfelelőbbet, így várható, hogy a kapott információk egy része – bár a kérdéshez releváns – a felhasználó részére nem megfelelő. Ebből következik, hogy a Témafigyelés olyan felhasználónak ajánlható, aki szán időt és energiát arra, hogy a kapott információk közül kiválassza a számára relevánsat.

A Témafigyelés adatbázisában szerepelnek a folyóiratokon kívül *szabványok, szabadalmak, kutatási jelentések és kongresszusi anyagok*, elvéve prospektusok és könyvrészletek is. Sajnos azonban a vizsgálat során megállapítást nyert, hogy az ezekről a dokumentumokról adott információk nagy százalékban *irrelevánsak vagy elégtelenek* (pl. a 035400, 186600, 028100, 073200 témáknál).

5. A Témafigyelés unikális releváns tájékoztató-értéke

A teljességen és a pontosságon kívül a legértékesebb paraméter az *unikális releváns tájékoztatás*, vagyis azoknak a releváns információknak az aránya, amelyeket csak a vizsgált rendszer képes nyújtani.

1973-ban az OMFb a több intézmény által való feldolgozásból adódó párhuzamosságok elkerülése céljából felosztotta a szakterületeket és a dokumentumtípusokat a dokumentációs tájékoztató intézmények között. Ennek megfelelően a *műszaki irodalom tájékoztató központja* a könyvkereskedelmi forgalomban beszerezhető szakirodalom tekintetében az *OMKDK*, a többi intézmény (elsősorban tárcaközpontok) pedig a nehezen beszerezhető szakirodalomában. Így az *OMKDK* feladata, hogy a folyóiratokon kívül a kongresszusi kiadványokat, kutatási jelentéseket, szabadalmi leírásokat és szabványokat is feldolgozza [16]. Mindebből következik, hogy *hazai viszonylatban igen csekély az átfedések lehetősége az egyes dokumentációs szolgáltatások között*, tehát amit az *OMKDK* Témafigyelése nyújt, azt más hazai információkereső rendszertől nem kapjuk meg.

Összehasonlítva a hazánkban hozzáférhető számítógépes információkereső szolgáltatásokat, *szakterületi eltéréseket* tapasztalhatunk (3. táblázat).

A Témafigyelés ezeket a szakterületeket is feldolgozza, de rajtuk kívül még más is (anyagmozgatás, automatizálás, bányászat, bőripar, csomagolás, elektrotechnika, energiagazdálkodás, élelmiszeripar, építészet, építőipar, faipar, fizika, gépészet, gépjárműtechnológia, híradástechnika, ipargazdaság, kémia, kohászat, közlekedés, mélyépítés, mérés-technika, műszertechnika, nyomdaipar, öntészet, papíripar, textilipar, üzemszervezés, vegyipar, vízellátás).

Megállapíthatjuk, hogy a Témafigyelés az általa figyelt szakterületeket tekintve igen jó unikális releváns tájékoztató-értékkel rendelkezik, és csak a szakterületi

referáló folyóiratok versenyezhetnek vele. (A Témafigyelés és a hazánkba járó referáló folyóiratok összehasonlítása külön vizsgálat tárgyát képezheti.)

A figyelt *dokumentumtípusok* alapján külföldi számítógépes információkereső rendszerekkel való összehasonlításkor tapasztaltakat a 4. táblázat tartalmazza. A figyelt dokumentumtípusokat tekintve is jó a Témafigyelés unikális releváns tájékoztató-értéke.

6. A Témafigyelés hatékonyságának összehasonlítása külföldi rendszerekével

Az előzőekben megkapott értékek önmagukban nem sokat mondanak, de alapját képezhetik egy összehasonlításnak.

3. táblázat

A hazánkban hozzáférhető számítógépes adatbázisok tárgykörei

Adatbázis	Tárgykör
ASZBA	Multidiszciplináris, szabadalmak
BIBDOSZ	Vezetéstudomány, vezetőképzés
CAC	Kémia
DERWENT	
FARMDOC	Gyógyszeripar
AGDOC	Mezőgazdasági kémia
RINGDOC	Gyógyszerkémia
PESTDOC	Növényvédőszer
CRDS	Szerves kémiai reakciók
VETDOC	Állatgyógyászat
INIS	Atomfizika
INSPEC	Elektronika, híradástechnika, számítástechnika
METADEX	Kohászat
SZÁMOK-ISIS	Számítástechnika,

4. táblázat

A külföldi adatbázisok és a Témafigyelés szakirodalmi „alapjai”

CAC (17)	INSPEC-INIS (18)	METADEX (19)	OMKDK Témafigyelés
2000 folyóirat szabadalom	2000 folyóirat szabadalom	1000 folyóirat tanulmánygyűjtemény	3000 folyóirat szabadalom
kongresszusi közlemény könyv kutatási jelentés	kongresszusi közlemény report	kongresszusi közlemény kutatási jelentés	kongresszusi közlemény kutatási jelentés szabvány könyv prospektus

Az összehasonlításához azonos jellegű szolgáltatás (referátumokat is adó, manuális, kurrens, szelektív, tárgyszavas információkereső szolgáltatás) azonos adatai nem állnak rendelkezésre a szakirodalomban.

A hazai ipari tájékoztató szervezetekben hasonló munka eleve nem is folyik, amelynek legfőbb akadálya a munkaerőhiány és az, hogy a mindennapi könyvtári rutinmunka mellett nincs idő a kutatómunkára. Éppen ezért összehasonlításokat kizárólag külföldi irodalomból vett adatokkal tudunk végezni, amelyek elsősorban egyetemek, kutató bázisok könyvtáraiban szerzett tapasztalatokat tükröznek.

KOVÁTS ZOLTÁN is ezt tette, amikor a *Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárát (VVEKK)* hasonlította össze 3 külföldi egyetem könyvtárával [20], aminek során a tájékoztatás határfokát vizsgálva a *Chemical Abstracts Condensates (CAC)* segítségével a vegyészek szakirodalmi ellátottságát figyelte. A CAC-ről csak 2 egyetemtől kapott adatot, az eredményeket az 5. táblázat összegezi. (A teljességi hányadost nem vizsgálta.)

KLAWITER-POMMER és HOFFMAN német szerzők cikke [14], amely az információkereső rendszerek teljesítményének vizsgálatához meghatározza a paramétereiket, számtalan irodalmi hivatkozást közöl összehasonlító vizsgálatokra vonatkozóan. Ezekből összeállítható a 6. táblázat. Az OMKDK *Témafigyelésének a táblázatban elfoglalt előkelő helye* bizonyítja a rendszer jó teljesítő-képességét.

Hasonló összehasonlítást végeztek manuális és on-line retrospektív irodalomkutatás között az USA-ban [21]. A vizsgálatból levont általános következtetés, hogy az on-line keresés gyorsabb, olcsóbb, hatékonyabb, mindamelllett megjegyzik, hogy egyes témáknál a manuális keresés jobb lehet. A vizsgálat konkrét eredményeit a 7. táblázat tartalmazza.

A Témafigyelést összehasonlítva a vizsgálatban szereplő irodalomkutatások értékeivel a teljességet illetően a legjobbak közé tartozónak ítélnéljük.

5. táblázat

A mágnesszalagos adatbázisok pontossági hányadosai egyes egyetemi könyvtárak gyakorlatában

Könyvtár	Vizsgált rendszer	Pontossági hányados
Delft	CAC	0,365
Helsinki	CAC + SCI	0,68
Loughbcrough	COMPENDEX	0,265
VVEKK	CAC	0,59

7. Az OMKDK Témafigyelő szolgáltatás felhasználóinak köre

A tájékoztató tevékenységünk során az az egyik cél, hogy dokumentációs közlési rendszerünk alkalmazkodjék a felhasználóhoz, és ne a felhasználó a rendszerhez. Mivel a dokumentációs szolgáltatások adottak, az a feladatunk, hogy megkeressük a felhasználó céljának, kívánságának, képzettségének stb. legmegfelelőbb formát.

Ahogy a primer folyóirat vagy az irodalomkutatás sem felel meg minden felhasználói rétegnek, így be kell határolni azt a csoportot is, amelynek a Témafigyelés ajánlható.

Egy holland könyvtáros 4 csoportra osztotta a felhasználókat aszerint, hogyan távolodnak el az információhordozótól [22]. Míg az első csoport tagjai még

6. táblázat

Néhány rendszer pontossági és teljességi hányadosai

Vizsgált rendszer	Téma	Pontossági hányados	Teljességi hányados
Excerpta Medica	azonos témában	0,55	0,18
Medlars		0,38	0,33
Index Medicus (manuális)	azonos témában	0,53	0,46
Medlars		0,54	0,42
Index Medicus	1-1 témában	0,09	0,61
Index Medicus		0,44	0,46
Index Medicus		1	0,625
FSTA	(átlag)	0,49	
CAIN	(átlag)	0,70	
EARS (on-line)	(átlag)	0,65	
Medlars	(átlag)	0,50	
OMKDK Témafigyelés	(átlag)	0,48	0,77

7. táblázat

Teljességi és pontossági hányadosok manuális és on-line keresés esetén

Keresés módja	Teljességi hányados	Pontossági hányados
manuális	0,43	1
on-line	0,57	0,84
OMKDK Témafigyelés	0,77	0,48

maguk keresnek irodalmat a katalógusban, addig a negyedik csoport tagjai már a kiadványra mint információhordozóra sem kíváncsiak, csak a benne megtalálható információra: adatra, közlésre, tényre. Ennek a negyedik csoportnak például nem adhatunk Témafigyelést, hiszen a vállalati igazgatótól nem várhatjuk el, hogy kiválassza a Témafigyelésből az őt érdeklő cikket, ő az információt kívánja, nincs ideje az irodalmi forráshelyek tanulmányozására, és különösen nincs ideje a könyvtár felkeresésére.

A kérdést megközelíthetjük másik oldalról is, ha azt nézzük, hogy az információszerezés melyik szakaszában áll az illető felhasználó, a tudomásszerzéstől az üzemi alkalmazásig terjedő időszakban. Az első szakasz az, amikor az új termék, anyag, eljárás létéről értesül a szakember. Ez általában egy szabadalom, kutatási jelentés vagy primer folyóirat útján történik. Ezután a szakember érdeklődni kezd, szeretne többet tudni a dologról, ilyenkor érdeklődését ki tudjuk elégíteni retrospektív irodalomkutatással. Ha azonban folyamatos tájékoztatásra van igény, előtérbe kerül a Témafigyelés. Gyakorlati tapasztalataink szerint a *folyamatos tájékoztatás elsősorban a kutató-fejlesztő mérnökök, technikusok szükséglete.*

Úgy érezzük, hogy az elvégzett vizsgálatok alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az *OMKDK Témafigyelő szolgáltatása* jó teljességi és kevésbé jó pontossági értékei, valamint a hazai viszonylatban egyik legjobb unikális releváns tájékoztató-értéke miatt *jó teljesítményű információkereső rendszerként használható* az iparvállalati szakkönyvtárakban, és bizonyos területeken még a számítógépes információkereső rendszerekkel is felveszi a versenyt.

Irodalmi hivatkozások

- [1] GYÖRE Pál: A műszaki gazdasági szakkönyvtárak fejlesztése, különös tekintettel a vállalati szakkönyvtárakra. = Könyvtári Figyelő, 16. köt. 4. sz. 1970. p. 280.
- [2] LÁZÁR Péter: A korszerű szakirodalmi dokumentáció. Bp. Tankönyvk. 1962. p. 72.
- [3] i.m. [1] p. 145.
- [4] RÓZSA György: Japán tudományos könyvtárak és környezetük. = Könyvtári Figyelő, 25. köt. 1. sz. 1979. p. 66.

- [5] POLZOVICS Iván: Tárgyszavas témafigyelés. Új dokumentációs szolgáltatás az OMK-ban. = Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 2. köt. 5. sz. 1955. p. 10–15.
- [6] POLZOVICS Iván: A témafigyelés szervezési kérdései és gyakorlati működése az 1955. évi kísérleti bevezetés során. = Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 2. köt. 7. sz. 1955. p. 34–42.
- [7] POLZOVICS Iván: Az OMKDK új típusú dokumentációs kiadványai a külföldi fejlődés tükrében. = OMKDK évkönyve, Bp. OMKDK, 1959. p. 132.
- [8] i.m. [6] p. 40.
- [9] BLEK, A. V.: Nekotorie voproszu szoversensztvovonija szisztem izbiratel'nogo raszprosztranenija informacii. = Naucsnuje i Tehnicseszkie Biblioteki SZSZSZR, 1976. 9. sz. p. 17.
- [10] GRJAZNOV, N. J. – SZAPLINA, T. B.: Oszobennoszti informacionnogo obeszcpcenija NIOKR na urovnej nizovoj informacionnoj szluzsbu NII i KB. = Naucsno-Tehnicseszka Informacija, 1. sor. 6. sz. 1977. p. 2.
- [11] SEHURIN, D. E.: Effektivnoszt' i kacsesztvo informacionnogo obeszcpcenija po kriterijam tvorcisztva. = Naucsno-Tehnicseszka Informacija, 1. sor. 6. sz. 1976. p. 3.
- [12] HORVÁTH Tibor: A második cranfieldi jelentés. = Könyvtári Figyelő, 14. köt. 5. sz. 1968. p. 354.
- [13] TEVELI Mihályné: Központi manuális információkereső szolgáltatás teljesítményének vizsgálata iparvállalati szakkönyvtárban. Szakdolgozat. Bp. 1979. p. 19–23.
- [14] KLAWITER-POMMER, J. H. T. – HOFFMAN, W. D.: Übersicht über die für den Leistungsvergleich mehrerer Literatur-Datenbasen wichtigsten Parameter. = Nachrichten für Dokumentation, 27. köt. 3. sz. 1976. p. 103–108.
- [15] i.m. [12] p. 365.
- [16] SZEPESVÁRY Tamás: Referáló és indexelő szolgáltatások a természettudományi és műszaki információs rendszerekben. Bp. OMKDK, 1979. p. 63. (OMKDK Módszertani Kiadványok 47. sz.)
- [17] i.m. [16] p. 65.
- [18] HORVÁTH Iván – VESZÉLY Cecília – TEREBESSY Ákos: Külföldi mágnesszalagos szakirodalmi információszolgáltatások. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 20. köt. 8. sz. 1973. p. 560–561.
- [19] A METADEX szakirodalmi információvisszakereső rendszer. Miskolc, NME KK, 1974. p. 1.
- [20] KOVÁTS Zoltán: Egyetemi könyvtárak irányítási problémái. = Könyvtári Figyelő, 21. köt. 1. sz. 1975. p. 26.
- [21] ELCHESEN, D. R.: Cost-effectiveness comparison of manual and on-line retrospective bibliographic searching. = Journal of the American Society for Information Science, 29. köt. 2. sz. 1978. p. 55–66.
- [22] LOOSJES, Th. P.: Documentatie van wetenschappelijke literatuur. Amsterdam, 1957. 184 p.

TEVELI Mihályné: Az OMKDK témafigyelő szolgáltatásának jellemzői és haszna egy iparvállalati könyvtár nézőpontjából

A cikk az OMKDK témafigyelő szolgáltatásával foglalkozik. Bemutatja az indulása óta eltelt 25 év fejlődését. 10 téma alapján megvizsgálja a teljesség, a pontosság és az unikális releváns tájékoztatás értékeit, amelyeket összehasonlít külföldi számítógépes szolgáltatásokkal. Vizsgálja a szolgáltatás felhasználóinak körét is.

* * *

Mrs. TEVELI, J.: Characteristics of the SDI service of OMKDK (Hungarian Central Technical Library and Documentation Centre). Experiences in an industrial enterprise

The past 25 years of the manual SDI service of OMKDK is introduced. Based on 10 queries the ratios of recall, precision and unique relevant references are analyzed and compared with those of foreign computer-based services. The users of the service are also surveyed.

* * *

ТЕВЕЛИ, Й.: Основные черты и полезность службы ИРИ Венгерской центральной технической библиотеки и центра научно-технической информации (ОМКДК) с точки зрения библиотеки предприятия

Статья знакомит со службой ИРИ в ОMKDK, рассматривает ее развитие в течение 25 лет с момента начала. На десяти темах анализируется полнота и точность поиска а также ценность уникальной релевантной информации, проводится сравнение с зарубежными информационными службами на основе магнитноленточных баз данных. Статья анализирует также круг потребителей.

* * *

Frau TEVELI, J.: Charakteristiken und Nützlichkeit des selektiven Informationsdienstes des OMKDK (Ungarischen Technisch-wissenschaftlichen Zentralbibliothek und Dokumentationszentrums) aus der Sicht einer Betriebsbibliothek bei einem Industrieunternehmen

Der selektive Informationsdienst des OMKDK wird behandelt und seine Entwicklung während den seit seiner Einführung vergangenen 25 Jahren wird dargestellt. Anhand von 10 Themen werden die Vollständigkeit, die Präzisionsrate und der unikale relevante Informationswert des selektiven Informationsdienstes untersucht und sodann mit diesen Charakteristiken ausländischer, komputersierter Informationsdienste verglichen. Auch der Benutzerkreis des Dienstes wird untersucht.

